

Kuusi laudaturia - kuusi uratyyppiä

KM Markku Vanttaja väitteli 26.4. Turun yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa laudaturylioppilaiden koulutus- ja työurista. Tarkoituksena oli selvittää, millaisia urapolkuja koulussa menestyneet oppilaat kulkevat ja mikä merkitys hyvällä koulumenestyksellä on ollut heidän elämässään.

Ylioppilaskirjoituksissa hyvin menestyneiden koulutus- ja työuria seurattiin kahden eri aineiston avulla. Pääasiallisen aineistona oli kuuden laudaturin ylioppilaiden kirjoittamat elämäkerrat. Sen lisäksi koulumenestyjien uria tarkastel-

tiin laudaturin yleisarvosanan kirjoittaneista ylioppilaista kootun tilastoaineiston avulla.

Tilastot osoittavat toimihenkilöperheiden lasten ja etenkin tyttöjen olevan koulumenestyjien joukossa selvästi yliedustettuina. Laudaturylioppilaat hankkivat yleensä korkeakoulututkinnon, sijoittuvat ylempiksi toimihenkilöiksi ja päätyvät keskivertoa paremmin ansaitsevien joukkoon. Miesten ja naisten väliset erot näkyvät kuitenkin selkeinä niin lukion jälkeisen koulutusuran, työelämään sijoittumisen kuin tulotasonkin suhteen. Naiset olivat hakeutuneet mie-

hiä useammin koulu- ja opistotason oppilaitoksiin tai suorittaneet alemman korkeakoulututkinnon. Miehet olivat sijoittuneet selvästi naisia useammin ylempiin toimihenkilöasemiin ja saavuttaneet myös huomattavasti paremman tulotason kuin naiset. Naisten tekemät koulutusvalinnat selittävät ainakin osittain sen, miksi he eivät olleet yleensä saavuttaneet työelämässä vastaavanlaista asemaa ja tulotasoa kuin miehet.

Vakaat, epävakaat ja poikkeukselliset urapolut

Tutkimuksessa pyydettiin kuuden laudaturin Tylioppilaita kirjoittamaan tarina, jossa he kuvaavat elämäänsä koulun alaluokilta nykyhetkeen saakka. Kaikkiaan tutkimukseen osallistui 313 henkilöä, joista 226:n kertomus otettiin mukaan varsinaiseen analyysiin. Elämäkertojen perusteella koulumenestyjät jakautuivat kolmeen pääryhmään eli vakaan, epävakaan ja poikkeuksellisen urapolun kulkijoihin. Vakaan ja epävakaan työuran kulkijoita yhdisti sijoittuminen toimihenkilöammatteihin. Poikkeuksellisen urapolun kulkijat olivat päätyneet koulumenestyjien keskuudessa epätyypilliseen ammattiin, elämäntapaan tai elämäntilanteeseen. Jokainen kolmesta pääryhmästä jakautui edelleen kahtia, jolloin tarinoista erottui kuusi erilaista uratyyppeä. Vakaalla urapolulla etenivät *suoriutujat* ja *selviytyjät*, epävakaalla *etsijät* ja *sinnittelijät* sekä poikkeuksellisella urapolulla *individualistit* ja *ajautujat*.

Suurimman ryhmän muodostivat *suoriutujat*, joille koulutukseen ja työuralle sijoittuminen oli ollut ongelmaton, ja useimmat olivat tyytyväisiä uraansa. Kertomukset tukevat näkemystä kotitaustan ja kodin merkityksestä lasten koulumenestyksessä. Kirjoittajat olivat varttuneet ympäristössä, joka tarjosi edulliset lähtökohdat menestyksekkäälle koulu-uralle.

Myös *selviytyjien* koulutus ja -työhistoria oli ollut varsin suoraviivainen, mutta matkan varrella oli kohdattu myös vastoinkäymisiä. Selviytyjät olivat kuitenkin onnistuneet kääntämään vaikeudet voitoksi. Selviytyjien kertomukset toivat esiin myös sen, kuinka koulun käytäntöihin sopiva asennoituminen ja suhtautumistapa voi muotoutua ulkoisesti hyvinkin erilaisissa olosuhteissa ja monista eri syistä.

Etsijöiden tarinoissa pääjuoni liittyi oman paikan löytämiseen työelämästä. Osalla etsijöistä ei osannut päättää, mille alalle hakeutuisi. Jotkut olivat toimineet useilla eri elämänalueilla koken monipuolisen osaamisen elämää rikastuttavana asiana. Heikompaan tilanteeseen olivat joutuneet ne, jotka eivät yrityksistään huolimatta olleet löytäneet yhtä selkeää vahvuusalueita.

Pienimmän ryhmän muodostivat *sinnittelijät*, joille tyypillistä oli epävakaan uran lisäksi tyytymättömyys omaan koulutus- tai työuraan ja usein myös monenlaiset vaikeudet eri elämänvaiheissa. Sinnittelijöiden koulunkäyntiin liittyi usein kielteisiä muistoja ja heillä oli ollut vaikeuksia uravalinnassa ja lukion jälkeisissä opinnoissa tai työelämässä. Monissa sinnittelijöiden tarinoissa vaikeudet näyttivät olevan yhteydessä siihen, ettei heillä ollut läheisten ihmisten tukea sen enempää koulutusuraa valitessaan kuin muissaakaan elämäntilanteissa.

Poikkeustapausten ryhmään sijoittuivat henkilöt, jotka eivät olleet kulkeneet koulumenestyjille tyypillistä reittiä, vaan päätyneet maanviljelijöiksi, työntekijäammatteihin, päätoimisiksi kotiäideiksi, työttömiksi tai valinneet vihreän elämäntavan. *Individualistien* kertomuksissa päätös poikkeuksellisesta uravalinnasta oli ollut selkeä jo nuoresta saakka. *Ajautujien* tarinoissa kirjoittamishetkellä vallinneeseen elämäntilanteeseen oli sen sijaan vain jouduttu.

Koulumaailmasta ei suoraan eväitä työelämään

Ihminen tekee valintoja aikaisempien kokemusten ja elämänhistorian aikana omaksuttujen arvojen, tapojen ja rutiinien varassa. Lisäksi monenlaiset sattumat, elämän käännekohtat sekä yhteiskunnalliset muutokset vaikuttavat olennaisesti työ- ja koulutusuran muotoutumiseen. Ihmisten toiminnan selittämisessä ei yleispäteviä lainalaisuuksia ole välttämättä löydettävissä. Koulumaailma on vain yhdenlainen sosiaalinen ympäristö, eikä siellä hankittua menestyjän identiteettiä voi välttämättä siirtää työelämään.

Markku Vanttaja (2002). Koulumenestyjät. Tutkimus laudaturylioppilaiden koulutus- ja työurasta. Suomen Kasvatustieteellinen Seura. Kasvatusalan tutkimuksia 8.

Väitöskirjamyynti: www.kasvatus.net tai puh. 02-333 8820.